

Les rajoles d'oficis del segle XVII

ALBERT TELESE I COMPTE

Historiador de l'art català segons l'Institut d'Estudis Catalans.
President d'Honor de l'Associació Catalana de Ceràmica.

LES RAJOLE D'OFICIS

Fig. 1. Rajola d'oficis.
Barcelona, primera
meitat s. XVII.
© Col·lecció Albert
Telese, Barcelona.

Fig. 2. Rajola d'oficis.
Barcelona, primera
meitat s. XVII.
© Col·lecció Gabriel
Villaronga, Barcelona.

Les primeres rajoles decorades del Principat sembla que corresponen al segle XIII. Són rars exemplars pintats en verd i morat sobre fons blanc, estil que perdura durant el segle XIV. Als segles XV i XVI, la rajoleria catalana s'inspira decisivament en la valenciana, i els motius són ara realitzats en blau sobre el fons blanc d'estany. A mitjans s. XVI n'apareix tímidament la primera policromia, que a base de verds i grocs apagats es barreja inicialment amb els blaus del gòtic *residual*. La policromia esdevé molt més viva a finals del mateix segle, i a la primera meitat del XVII esdevé llampant i lluminosa. Pintades eficaçment amb els òxids de cobalt, de coure, de ferro, de cadmi, d'antimoni i de manganès, sobre el blanc estannífer, les rajoles policromes catalanes assoleixen, des del segle XVII, una vivacitat realment impactant.

Dins del cicle productiu de la rajola policroma s'enceta, durant el segon quart del segle XVII, un gènere singular. Es tracta de rajoles individuals d'uns

14x14 cm de costat, amb grans motius a base de personatges, o bé extrets dels gravats divulgadors de la fauna i la flora tant en voga des del Renaixement. Alguns motius són deutors de la rajoleria italiana, holandesa, sevillana i talaverana una mica anterior a la catalana, la qual ja circulava per Europa en el moment d'iniciar-se la producció local. Sigui com sigui, els obradors catalans s'inspiren molt en aquestes fonts, però aviat desenvolupen un gènere que, pel que fa a la rajola figurativa i individual, tindrà unes característiques úniques. Mai no estaran tan ben dibuixades com les rajoles de Faenza, de Deruta, de Delft, de Rotterdam, de Talavera, de Sevilla o de Lisboa, però tindran, durant tot el que resta del segle XVII, un caràcter molt especial. En primer lloc, els motius solen omplir tota la rajola sense deixar cap espai buit; els personatges, les flors, els animals, etc. sembla que vulguin sortir del marc que les tanca pels quatre costats; es prescindeix de qualsevol proporció entre els diversos elements, i els temes obvien la pers-

LES RAJOLE D'OFICIS

Fig. 3. Rajola d'oficis.
Barcelona, primera
meitat s. XVII.
© Col·lecció Albert
Telese, Barcelona.

Fig. 4. Rajola d'oficis.
Barcelona, segona
meitat s. XVII.
© Col·lecció Albert
Telese, Barcelona.

Fig. 5. Rajola d'oficis.
Barcelona, segona
meitat s. XVII.
© Col·lecció Albert
Telese, Barcelona.

Fig. 6. Rajola d'oficis.
Barcelona, segona
meitat s. XVII.
Col·lecció particular,
Barcelona.

Fig. 7. Rajola d'oficis.
Barcelona, segona
meitat s. XVII.
Col·lecció particular,
Barcelona.

Fig. 8. Rajola d'oficis.
Barcelona, segona
meitat s. XVII.
Col·lecció particular,
Barcelona.

LES RAJOLES D'OFICIS

Fig. 9. Rajola d'oficis.
Barcelona, segona
meitat s. XVII.
Col·lecció particular,
Barcelona.

pectiva. Desconeixem encara si aquest fet és deliberat o si realment es deu a una manca d'ofici, però el cas és que és així.

I doncs, per què són majoritàriament elogiades? Habitualment ofereixen figures sòlides, potents. Sota els vestits dels personatges s'intueixen cossos robustos. Una vibrant policromia il·lumina aquestes figures fermament assentades. D'elles emana una mena d'alegria que no sabem si persegueix un propòsit concret o, simplement, correspon a una manera de fer que redunda involuntàriament en un expressionisme ferm i contundent. Aquestes rajoles,

9

anomenades més tard d'*arts i oficis*, tindran un llarg recorregut productiu de més de dues centúries, però només les primeres –i no totes– reflectiran aquesta mena de tensió i aquest cromatisme llampant i saturat. A partir de la seva anàlisi es pot dir que de la trentena d'autors identificats d'aquest període, només la quarta part assolixen l'excel·lència. A alguns d'ells corresponen les obres publicades aquí.

Som conscients que emetre judicis de valor en matèria d'estètica és una qüestió difícil i no exempta d'un fort component subjectiu i, per tant, qualificar les diverses obres i autors és un acte delicat. Però, probablement, la majoria d'experts estaria d'acord a distingir les obres excel·lents de les mediocres, perquè no tots els autors van treballar amb la mateixa cura ni

tenien les mateixes aptituds. En poques paraules, es podria dir que la majoria de rajoles d'*arts i oficis* artísticament no estan a l'altura del mite que han assolit, i seria bo desmitificar una mica la producció considerada d'una manera general, sens dubte sobrevalorada per circumstàncies complexes d'analitzar, com el fet que puguin ser simpàtiques, vistoses, gracioses o reflecteixin subjectes propers de la vida quotidiana. En efecte, en arribar el segle XVIII, tota aquella *contundència* inicial desapareix. Les rajoles poden estar ben fetes, els perfilats, acceptablement traçats i els colors, equilibrats i ben aconseguits, però els motius s'han tornat sentimentals i rutinaris. Els man-

ca aquell toc d'energia que tenien les rajoles de les primeres dècades. És cert que durant el segle XVIII les peces ofereixen més temàtica gremial, dins d'un context, potser, d'una major jerarquia en el treball, i també ho és que al segle XIX, després de la Revolució Francesa i de la Guerra de la Independència, els subjectes s'han tornat pobres i esllanguits, un reflex, possiblement, a part d'altres consideracions, de l'esgotament del cicle [1850-1860], fet que sempre incideix negativament en les produccions de llarga trajectòria.

Ens queden a les mans, però, uns quants centenars d'*oficis* excel·lents sorgits dels obradors barcelonins durant el segle XVII. Són el testimoni d'una producció probablement única en el seu gènere. ■

Els pedrenyals de transició, un invent català

XAVIER SALA I ARAGÓ

Expert en armes de foc catalanes i autor del llibre *Catalunya i les armes de prestigi*

Les primeres armes de foc mecàniques empraven el fregadís d'un mineral contra una roda d'acer per a obtenir les guspíres que inflamaven la pólvora. A Catalunya es qualificaven com a "pedrenyals". La invenció d'aquest mecanisme, eficient però complex, de moment s'atribueix a Itàlia, on s'ha trobat el document més antic, l'any 1509, que parla d'aquest sistema.

Durant el primer quart del mateix segle ja existien *pedrenyals* a Catalunya, on es troben abundoses referències escrites que mostren la proliferació d'aquestes armes preuades tant pels senyors com pels bandolers. Però el que aquí volem destacar és un "pany" o mecanisme ben diferent que s'anomenava "xispa" i que els estudiosos del segle XX van batejar encertadament com a "pedrenyal de transició" per trobar-se cronològicament situat entre el de roda i el de miquelet. Aquest sistema de transició català, a l'igual que altres invencions europees, acumula l'energia en una potent molla que, en prémer el gallet, provoca el colp i fregadís instantani en arc de circumferència d'un sílex contra una placa d'acer i que produeix les guspíres que encenen la pólvora.

ELS PEDRENYALS

Detall d'un pany anomenat de transició. Catalunya, mitjan s. XVII. © Col·lecció Planas, Sant Hilari Sacalm.

Pedrenyal anomenat de transició. Catalunya, mitjan s. XVII. Col·lecció particular.

